

ישיבת ממשלה ב-1949.
בן-גוריון בלם חקירה מעמיקה של הפשעים
צילום: הוגו מנדלסון / לע"מ

"הוא ציווה עליהם לעמוד בשורה כשפניהם מופנות אל הקיר. אז הריק בהם שתי מחסניות"

העדויות ממשיכות להיערם, מסמכים נחשפים, ולאט-לאט אפשר להרכיב תמונה מקיפה של מעשי הרצח שביצעו חיילי צה"ל במלחמת העצמאות. עם חשיפת הפרוטוקולים של ישיבות הממשלה מ-48', אין מקום לספק: הצמרת המדינית ידעה שהטבח בדיר יאסין ממש לא היה היחיד. תחקיר

אדם רז

***

שני מבצעים גדולים יצאו לדרך באוקטובר 48' – מבצע יואב בדרום ומבצע חירם בצפון. בתוך פחות משלוש יממות כבש צה"ל את הג'ליל, ושלח זרועות גם לכפרים בדרום לבנון. בפ"ק רק זמן של 30 שעות נכבשו עשרות כפרים ערביים בצפון, ורבבות תושבים נסו מבתיהם. רובם המוחלט לא לקח חלק בלחימה. עיקר חי"ל לופי האש היה בין צה"ל לצבא ההצלה הערבי, שהורכב ממתנדבים מהמדינות השכנות. כשישראל יצאה למערכה על כיבוש הצפון נותרו בג'ליל 120 אלף ערבים, מחצית ממספרם ערב תוכנית החלוקה. ההתקדמות המהירה של צה"ל לעבר הגבול הצפוני זימנה לחיילים מפ"ק גם עם האוכלוסייה שנותרה בכפרים, וכללה גם זקנים, נשים וילדים. גורל הפלסטינים היה נתון עתה בידי כוחות צה"ל, והמפגש הזה בין לוחמים לאזרחים הסתיים לא פעם בפשעי מל"חמה מחרידים.

מעשי הזוועה שנעשו במהלך המלחמה עולים מתיעוד היסטורי מגוון: מכתבים של חיילים, זיכרונות שנכתבו בזמן אמת ולא פורסמו, פרוטוקולים של דיונים שקיימו המפלגות ומקורות

לה היו דיונים מלאי אמוציות. השר חיים משה שפירא אמר שנתערערו כל יסודותינו המוסריים. השר דוד רמז העיר שהמעשים המדוברים מוציאים אותנו מגדר של יהודים, ומגדר של בני אדם בכלל. השר מרדכי בנטוב נחרד ותהה אילו יהודים יישארו במדינה אחרי המלחמה. השר אהרון ציזלינג סי"פ לא ישן כל הלילה, וכי הפשעים פוגעים בנשמת הממשלה כולה. חלק מהשרים דרשו לחקור את העדויות ולהעמיד את האחראים לדין. בן-גוריון התחמק. לבסוף הכריעו השרים בעד חקירה. כך הוקמה "הוועדה לבדיקת מקרי הרצח בצבא".

הימים היו ימי נובמבר 48', ועל שולחן הממשלה הלכו והצטברו עדויות על מעשי טבח שביצעו חיילי צה"ל בערבים – בגברים לא חמושים, בזקנים, בנשים ובילדים. כמשך שנים הדיונים הללו היו מושחרים. כעת תחקיר מוסף הארץ ומכון עקבות מפרסם לראשונה את חילוף פי הדברים הקשים בין השרים, וחושף עדויות לשלושה מעשי טבח לא ידועים, כמו גם פרטים חדשים על הטבח בחולא – מהפשעים הבולטים של המלחמה.

כאן המקום להדגיש כי אין בידינו עדויות נוספות שמחזקות את התיאורים הקשים על הנעשה בריינה, באל-בורג' ובמירון. ואולם בכל הנוגע לעדות של מיקוניס, יכול להיות שיש מקום להשוות את הספקנות הבריאה. באותה שאלתא לבן-גוריון ידע מיקוניס לתאר לפרטי-פרטים גם את הטבח בכפר הלכנוני חולא, ומאוחר יותר התברר בבית המשפט כי מקורותיו היו אמינים.

***

דומה שהטבח שנעשה בחולא החריד במיוחד את שרי הממשלה באותם ימים. הכפר נכבש על ידי פלוגה של חטיבה 2, בפיקודו של שמואל להיס. מרבית התושבים נמלטו, אך כ-60 איש נותרו בכפר ונכנעו ללא התנגדות. לאחר הכיבוש נרשמו שני מעשי טבח, יום אחר יום. בראשון נרצחו 18 תושבים. בשני מניין הקורבנות עמד על 15. מפקד הפלוגה להיס היה הלוחם היחיד שהועמד לדין על מעשי רצח במבצע חי-רם. הוא זוכה מחמת הספק מהאירוע הראשון, אך הורשע בגין הטבח השני, שביצע בעצמו. פסק הדין של להיס אותר בארכיון המשפטי באוניברסיטת תל אביב, וקטע קצר ממנו מובא כאן לראשונה: להיס הורה להוציא "את 15 הערבים הללו מהבית שנמצאו בו והובילם לבית בודד שנמצא במרחק מה מבית הקברות המוסלמי שבכפר. בהגיעם לשם פקד המערער להכניס את הערבים לאחד החדרים ושם ציווה עליהם לעמוד בשורה כשפניהם מופנות אל הקיר... אז ירה המערער בסטן שבידו בערבים והריק בהם שתי מחסניות. לאחר שהאנשים נפלו בדק המערער את הגופות והתבונן אם יש רוח חיים בהן. אחדים הראו עדיין סימני חיים והתנועעו ואז ירה בהם המערער יריות נוספות."

להיס טען להגנתו כי פעל ברוח דברי מפקד הגדוד, שאמר לו כי "אין צורך להכביד על המודיעין בשבויים". הוא הסביר שהיה חדור תחורשות נקם בשל מות חבריו, וזאת אף על פי שהקורבנות לא לקחו חלק בלחימה. בתום המשפט נגזרו עליו שבע שנות מאסר, שהומתקו בערור לשנת מאסר אחת. את עונשו הוא ריצה בתנאים נוחים למדי במחנה צבאי בצפון. לאורך השנים ניפקו השופטים הסברים שונים לעונש הקל שנגזר עליו. השופט גדעון אילת נימק זאת בכך שהוא החייל היחיד שעמד לדין על מעשיו במבצע חירם, אף על פי שבוצעו מעשי רצח חמורים אף יותר. השופט חיים דוברין אמר כי "כשופט קשה היה לי להשלים עם מצב בו אנו יושבים מאחורי שולחן ודנים אדם שהתנהג בזמן הקרב כפי שהתנהג. כלום יכול היה לדעת אותה עת מי חף מפשע ומי אויב?" לאחר שחרורו זכה להיס לחנינה מהנשיא יצחק בן-צבי. כעבור שלושה עשורים הוא מונה למנכ"ל הסוכנות היהודית. כמנהל הסוכנות הגה את יום ירושלים, שמצוין מאז מדי שנה.

נוספים. דוחות חקירה צבאיים וממשלתיים חסויים ברובם המכריע, וידן הקשה של הצנזורה ומחלקות החשיפה בארכיונים מכבידה גם היום על מחקרים אקדמיים ותחקירים עיתונאיים. ועדיין, המקורות הגלויים מספקים תמונה שהולכת ומתבהרת אט-אט. כך למשל בעדויות על מעשי טבח בריינה, באזור המירון ובאל-בורג', שמור באים כאן ולא נודעו עד כה.

הכפר ריינה הסמוך לנצרת נכבש עוד קודם למבצע חירם, ביולי 48'. כמה חודשים לאחר מכן פנה אהרן חיים כהן, איש המחלקה הערבית בהסתדרות, לנציג המחלקה הערבית במפ"ם, ותבע ממנו לברר את הדברים הבאים: "מדוע נרצחו בכפר ריינה בראשית ספטמבר 14 ערבים, ביניהם אישה בדואית ואף חבר ברית-פועלי ארץ-ישראל, יוסף אל-תורכי? תפסו אותם ליד הכפר בהאשמה שהם מבריחים, הביאו אותם לכפר ורצחו". השייח טאהר אל-טברי, ממנהיגי הציבור הפלסטיני בצפון, טען שהטבח בריינה "אינו יחיד", וכי מעשים אלה "נעשים לשם שוד". משפחות הנרצחים טענו שהקורבנות נשארו על גופם מאות לירות.

הכפר אל-בורג' (היום מודיעין) נכבש גם הוא ביולי 48', במהלך מבצע דני. לפי מסמך שאותר בארכיון יד יערי, שזוהת מחברו אינה ידועה, לאחר כיבוש הכפר נותרו בו ארבעה זקנים. "חאג' איברהים, שעזר במטבח הצבאי, וקנה אחת חולה, ועוד זקן ווקנה". שמונה ימים לאחר כיבוש הכפר, ביקשו החיילים מאיברהים לאסוף ירקות כדי להרחיקו ממה שעתידי היה להתרחש. "שלושת האחרים הובאו לבית בודד. אחר כך ירו פגז אנטי-טנקי ('פיאט'). כשהפגז החטיא את המטרה, השליכו שישה רימוניידי לתוך הבית. אלה הרגו זקן ווקנה, ואת הזקנה המיתו בנשק. אחר כך הציתו את הבית ושרפו את שלוש הגופות. כשחזר חאג' איברהים עם שומרו סיפרו לו כי שלושת האחרים נשלחו לבית החולים ברמא-ללה. הוא לא האמין כנראה בסיפור זה, וכעבור כמה שעות המיתו גם אותם, בארבעה כדורים."

לפי עדות של שמואל מיקוניס, חבר מועצת המדינה הזמנית מטעם המפלגה הקומוניסטית, גם באזור מירון התחוללו מעשי זוועה שלא נודעו עד כה. מיקוניס עקף את הצנזורה בזמן אמת באמצעות הגשת שאלתא לראש הממשלה, שאותרה בארכיון הכנסת. בפנייתו לבן-גוריון דרש לברר מעשים שבוצעו לדבריו על ידי אנשי האצ"ל: "א. השמידו במכונית ירייה 35 ערבים שהסגירו את עצמם עם דגל לבן בידיים לפלוגה זו. ב. לקחה בשבי תושבים שלווים – בתוכם נשים וילדים, ציוו עליהם לכרות בור, החפום לתוכו בכידונים צרפתיים ארוכים וירו באומללים עד שכולם נרצחו. לא חסרה גם אישה עם תינוק בורועותיה. ג. ילדים ערבים כבני 13-14 ששיחקו ברימונים נורו כולם. ד. נערה כבת 19-20 נאנסה על ידי אנשי "אלטלנה" (פלוגת אצ"ל), אחר כך דקרוה בכידון ותחבו מקל-עץ לתוך גופה."

***

מיליוני מסמכים משנותיה הראשונות של המדינה אצורים בארכיונים הממשלתיים ולצידם בור אין גישה אליהם. לכך מתווספת צנזורה אקטיבית: בשנים האחרונות סורקים אנשי המלמ"ב (הממונה על הביטחון במערכת הביטחון) ארכיונים ברחבי הארץ ומעלימים ראיות לפשעי מלחמה, כפי שנחשף בעבר בתחקיר מוסף הארץ. ואולם למרות מלאכת ההסתרה, העדויות על מעשי הטבח הולכות ונערמות. את הבסיס הניח בשנות ה-80 ההיסטוריון בני מוריס, שערך מחקר חלוצי מקיף בארץ-כיונים. לימים הצטרפו מחקרים נוספים, בהם ראוי למנות את עבודתו של ההיסטוריון עאדל מנאע, שהתמחה בתיעוד בעל פה וחקר את עבר-רם של ערביי חיפה והגליל. מנאע תיאר בין השאר את כיתות ההוצאה להורג שטבחו בתשיעה תושבים במגיד אל-כרום בימי מבצע חירם.

ההיסטוריון בני מוריס מנה בעבר 24 מעשי טבח. כיום ניתן לומר שהמספר עולה כדי כמה עשרות. לפי העדויות, בכפר צלחה (היום הקיבוץ יראון) ריכזו כ-60 איש במבנה, ופוצצו אותו כשהם בתוכו. גם בצפצאף (היום ספסופה) נטבחו כ-60 איש. בדווימה (היום אמציה) נורו כ-100 גברים, נשים וטף

לוחמי צה"ל במבצע חירם.
בתוך 30 שעות נכבשו
עשרות כפרים
צילום: בוריס כרמי / אוסף מיתר / הספרייה
הלאומית

שתופעת ההרג של חפים מפשע פשתה כצבא.
הכותב סיפר כיצד חברו ליחידה רצה קשישה
ערבייה שנותרה מאחור בעת כיבוש הכפר לור
ביה, ששכן בגליל בתחתון: "הדבר נעשה לעניין
שבאופנה. וכשהתאוננתי בפני מפקד הגדוד על
הנעשה וביקשתיו להפסיק השתוללות זו, שאין
לה כל הצדקה צבאית, משך בכתפיו ואמר, שאין
הוראה מגבוה' למנוע זאת. ומאז הלך הגדוד וני-
דרדר במדרון. הישגיו הצבאיים נמשכו, אך לעו-
מתם רבו מעשי-הזוועה".

נדמה שהחייל העלום לא הגויס. מעיון בתי-
עוד היסטורי מגוון, ניכר שהאצבע היתה קלה עד
מאוד על ההדק.

***

בחדשים נובמבר-דצמבר '48, כשהלחץ המ-
לחמתי שכך, התפתנה הממשלה לדון בדיווחים
על מעשי הטבח, שהגיעו לשרים בצורות שונות.
עיון בתמלילי הדיונים לא מותיר מקום לספק:
הצמרת המדינית ידעה בזמן אמת על אירועי הז-
וועה שנלוו לא פעם לכיבוש הכפרים הערביים.
אמנם, כבר ב-1995 נפתחו הפרוטוקולים
מהישיבות לעיון, אולם החלקים שהוקדשו
ל"התנהגות הצבא בגליל ובנגב" – כפי שכונו
בסדר היום של הממשלה – נותרו מושחרים עד
הימים האחרונים. הפרסום כעת מתאפשר לאחר
פניות של מכון עקבות לגנות המדינה לחשוף את
דיוני הממשלה מהשנים 1948-1949 במלואם.
אלא שעל אף שחלקים נרחבים שוחררו לפרסום,
חלקים אחרים נותרו מושחרים. ניכר שהאזכורים
הישרים לפשעי מלחמה עדיין מצונזרים. אולם
חילופי הדברים בין השרים בנוגע לשאלה אם
לחקור את הפשעים או לא, שהוטררו במשך 73
שנה, עומדים כעת לעיונם של חוקרים, עיתונאים
ואזרחים סקרנים. כך למשל נשמעה ישיבת
הממשלה מ-7 בנובמבר '48:

שר העלייה והבריאות חיים משה שפירא
(הפועל המזרחי): "עד לידי כך אסור לנו להגיע
אפילו בימי מלחמה. לא פעם אחת דובר על
עניינים אלה בישיבות הממשלה, ושר הביטחון
חקר ודרש וניתנו הוראות. סבורני שכדי לעשות
רושם שהעניין נראה לנו רציני מאוד, עלינו לכ-
חור בוועדה של שרים שתצא למקומות האלה
ותראה בעיניה מה קרה. צריך להעניש אנשים
העושים מעשים אלו. הדבר לא יהא בגדר סוד.
הצעתני היא, שתיבחר ועדה של שלושה שרים
ותעמיד את העניין על חומרתי".

שר הפנים יצחק גרינבוים (הציונים הכ-
לליים): "גם אני התכוונתי לשאול שאלה מעין
זו. נודע לי שישנה פקודה לטהר את השטח".
בשלב הזה מספר גרינבוים על קצין שגירש תו-
שבים באוטובוס אל קווי האויב, ואז מוסיף:
"אבל כנראה שאחרים אינן להם אותו השכל
ואותה הרגשה. כנראה אפשר לבצע את הפקודה
בדרכים אחרות". כאן נותרו שורות רבות
מצונזרות.

בכפר צפצאף שליד צפת (היום המושב ספ-
סופה) טבחו חיילי חטיבה 7 בעשרות תושבים.
לפי עדות אחת, שאנשי המלמ"ב הורו להסתיר
שלא כחוק, הם "תפסו 52 גברים, קשרו אותם
אחד לשני, חפרו בור וירו בהם. 10 עוד פרפרו.
באו נשים, ביקשו רחמים. מצאו גוויות 6 וקנים.
היו 61 גוויות. 3 מקרי אונס".

בכפר דווימה שבחבל לכיש (היום המושב
אמציה) טבחו חיילי חטיבה 8 בכ-100 איש. חייל
שהיה עד לאירועים תיאר אותם בפני איש
מפ"ם: "לא היה קרב ולא היתה התנגדות. הכוב-
שים הראשונים הרגו כ-80 עד 100 ערבים, נשים
וטף. את הטף הרגו תוך כדי ריצוף גולגולותיהם
במקלות. לא היה בית שאין בו הרוגים". לפי
קצין מודיעין שהוצב בכפר יומיים לאחר מכן,
מספר ההרוגים הגיע ל-120.

בדברים שפורסמו בכתב העת "נר" מיד לאחר
המלחמה על ידי חייל עלום שם, ניתן ביטוי לכך

פרסומים נוספים לאורך השנים משלימים בה-
דרגה את הפאזל החסר.

מוריס מנה בעבר 24 מעשי טבח לאורך המל-
חמה. כיום כבר ניתן לומר שהמספר גבוה יותר,
ועולה כדי כמה עשרות מקרים. בחלקם נרצחו
בודדים, בחלקם עשרות, ויש גם מקרים שמספר
הקורבנות עלה על מאה. מלבד הטבח בדיר יאסין,
שאירע באפריל '48 ועורר הדים לאורך השנים,
נדמה שפיסת ההיסטוריה העגומה הזאת הודחקה
ונדחקה הרחק מהשיח הציבורי בישראל.

בין מעשי הטבח הבולטים בימי מבצע יואב
ומבצע חירם ניתן למנות את האירועים בכפרים
צלחה, צפצאף ודווימה. בכפר צלחה, ששכן בס-
מוך לגבול לבנון (היום הקיבוץ יראון), הוציאה
חטיבה 7 להורג בין 60 ל-80 תושבים בפרקטי-
קה שנעשה בה שימוש כמה פעמים לאורך המל-
חמה: ריכוז תושבים במבנה בכפר, ופיצוץ שלו
בזמן שהאנשים בתוכו.

במסמך שאותר בארכיון יד יערי מסופר על מקרה שאירע באל-בורג' (היום מודיעין). לאחר כיבוש
הכפר נותרו בו מעט זקנים. "שלושה מהם הובאו לבית בודד. השליכו שישה רימוני-יד לתוך הבית,
ואלה הרגו זקן וזקנה. את הזקנה השלישית המיתו בנשק, ואז הציתו את הבית ושרפו את הגופות"

שר העבודה מרכזי בנוב (מפ"ם): "האנשים שעשו זאת טענו שקיבלו פקודות ברוח זו. כמדומני, לא היינו חסרי אונים בשום עניין כמו לכאורה בעניין זה. לדעתי אין זו שאלה ערבית, אלא שאלה יהודית. השאלה היא אילו יהודים יישארו במדינה אחרי המלחמה. אני רואה דרך אלא לבער את הרע ביד חזקה. היות ולא ראינו את היד החזקה במטה או במשרד הביטחון, אני תומך בהצעת מר שפירא שתיבחר ועדה, שהיא ממשלה תינתן לה סמכות לחקור כל איש שנראה לה. צריך לחקור מה היתה השתלשלות הפקודות, מי קיבל פקודות ממי, כיצד נעשים הדברים בלי פקודות בכתב. הדברים נעשים על פי שיטה מסוימת. מסתבר שפקודה לחוד ונוהג לחוד."

ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון (מפ"ם): "אם הם בורחים – לא צריך לרוץ אחריהם. אולם עניין אחר הוא ביחס לתושבים הנשארים במקומותיהם וצבאותינו מברחים אותם. אפשר למנוע את הדבר הזה. אין הכרח להבריחם. בלוד וברמלה ניתנו הוראות מפורשות לא להבריח את התושבים ונתברר שהבריחו אותם. רציני לנסוע ללוד בימים הראשונים לאחר הכיבוש ואמרו לי כמה אמתלות, שאינני צריך לניסוע. פעם ראשונה קיבלתי את הדברים בתמימות. עניין קשה יותר זה עניין השוה המצב בשטח זה איום."

***

בסיכומה של הישיבה מ-7 בנובמבר הוחלט למנות ועדה של שלושה שרים לבדיקת העדויות למעשי טבח. בוועדה היו חברים שפירא, בנוב ושר המשפטים פנחס רוזנבלית (רוזן) מהמפלגה הפרוגרסיבית. ואולם כעבור שבוע הם הודיעו לממשלה שמאחר שאין להם סמכויות לחקור אנשי צבא, הם אינם יכולים להגיע לחקר האמת. שלושה ימים נוספים חלפו, והממשלה התכנסה שוב לדון בחקירת הפשעים.

בנוב: "יודעני שישנם בצבא חוגים המעוניינים לעשות סבוטג'ה להחלטות הממשלה."

שפירא: "עלינו לחפש את הדרך הטובה לעצור המגפה. המצב בעניין הוא בבחינת מגפה. היום שמעה הוועדה עד אחד, ואני כבשתי פני בקרקע, בושתי ונכלמתי. אם כזה המצב, אני יודע מצד מי צפויה סכנה למדינה – מצד הערבים או מצד עצמנו. לדעתי נתערערו כל היסודות המוסריים שלנו וצריך לחפש דרך לבלום יצרים אלה. הגענו למצב זה משום שבראשית העניינים לא ידענו כיצד להשתלט עליהם. יש לי הרושם שחיים אנו בגן עדן של טיפשות. אם לא יחול המפנה, הרי מערערים אנו בידינו את הבסיס המוסרי של הממשלה."

שר החקלאות אהרון ציזלינג (מפ"ם): "קייבלתי מכתב מאדם אחד ביחס לעניין. עלי לומר לכם שידעתי את המצב בשטח זה אצלנו, ולא פעם אחת העליתי את הדברים על שולחן זה. לאחר שקראתי את המסופר במכתב שקיבלתי

לא יכולתי לישון כל אותו הלילה. הרגשתי שניעשה דבר הפוגע בנשמת, בנשמת ביתי ובנשמת כולנו כאן. לא יכולתי לתאר לי מאין באנו ולאן אנו הולכים. יודעני שאין זה מקרה, אלא דבר הקובע את רמות החיים של האומה. יודעני שדבר זה עשוי להביא תוצאותיו בכל שטח חיינו. עבירה גוררת עבירה ועניין זה נעשה טבע שני של האדם."

שר המשטרה בכור-שלום שטרית (ספרדים ועדות המזרח): "עוד בימייה הראשונים של מנהלת העם תבעתי להחמיר בעניין ולא שמעתם לי. אתם מתרגשים על מעשיהם חמורים. הצעתי כמה הצעות בעניין, ועד היום לא נתקבלה אחת מהן."

שר התחבורה דוד רמז (מפ"ם): "התגלגלנו למדרון איום, אמנם לא כל הצבא, אבל אם יש מעשים כאלה והם חוזרים ונשנים בכמה וכמה מקומות – הריהם בלי ספק איומים עד לייאוש". בתום חילופי הדברים חתך בן-גוריון: "היות והוועדה לא מילאה את התפקיד שהוטל עליה, הריהי בטלה". "אנו קוברים את העניין", השיב לו השר גרינבוים. השר שפירא, מי שהציע מלכתחילה להקים ועדת חקירה, אמר שהקרקע נשמטת תחת רגליו.

למעשה, עד מהרה הבינו השרים כי ראש הממשלה לא מעוניין בחקירה מעמיקה של פשעי המלחמה. הוא סירב להעניק לוועדת השלושה סמכויות נרחבות יותר שיתבססו על התקנות לשעת חירום, כך שיתאפשר לה לזמן לעדות כל מי שתמצא לנכון, ותלה את כישלונה בעצלנות חבריה. בעוד חלק מהשרים דרשו להקים ועדה עם שיניים ולמצות את הדין עם האחראים, בן-גוריון משך לכיוון אחר לגמרי. כך, בסוף הדיון התקבלה ההחלטה הבאה: "הממשלה מטילה על ראש הממשלה לחקור את כל הטענות על התנהגות הצבא בערכים בגליל ובדרום".

יומיים לאחר הישיבה, ב-19 בנובמבר 1948, מינה בן-גוריון את היועץ המשפטי לממשלה, יעקב שמשון שפירא, לחקור את האירועים. בלשון כתב המינוי כתב ראש הממשלה ליועץ שהוא "מתבקש בזאת לקחת על עצמו לבדוק ולחקור אם היו פגיעות על ידי החיילים והצבא בחיי תושבים ערבים בגליל ובדרום, שלא בהתאם לחוקי המלחמה המקובלים".

בחלוף כשבועיים נמסר דוח שפירא לראש הממשלה. בישיבת הממשלה שנערכה ב-5 בדצמבר בר הקריא ראש הממשלה לשרים את עיקרי הדוח, אולם בפרוטוקול הקטע הזה עודנו מושחר. בשנות ה-80 עתר בני מוריס לבג"ץ בבקשה שיעמידו לרשותו את הדוח, אולם הוא נענה בשלילה. בשנים האחרונות פועל מכון עקבות לחשיפתו. למעשה, הדוח הוזכר רק פעמים בודדות בספרות המחקר, עד כדי כך שיש מי שהטילו ספק בעצם קיומו. ההיסטוריון יואב גלבר, מחבר אחד הספרים היותר אינפורמטיביים על קורות מלחמת העצמאות ("קוממיות ונכבה"),

כתב כי הוא לא מצא את "דוח החקירה של שפירא או התייחסות אליו, או כל עדות אחרת לכך שנוהלה חקירה בעניין המעשים החריגים שאירעו בגליל". אולם הדוח אכן קיים, ומתוך הדברים שנחשפו עתה עולה שחברי הממשלה לא היו מרוצים בכלל מתוכנו ומהמלצות שנכללו בו.

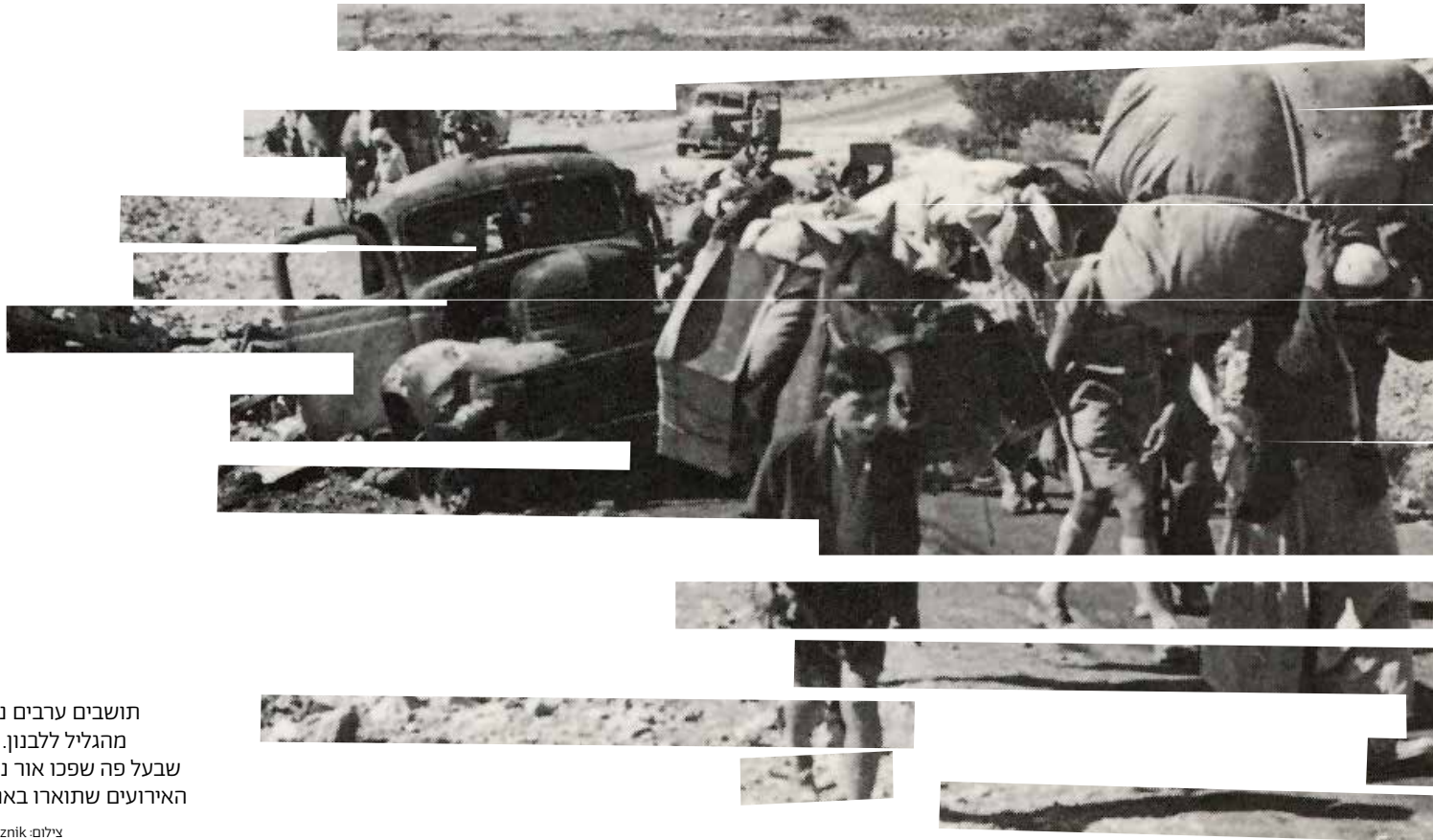
כשסיים להקריא את עיקרי הדוח לשרים, התייחס בן-גוריון ליועץ שפירא ואמר כי "לא כל דבריו אני מקבל, אבל סבורני שעשה מעשה חשוב ואמר דברים שאחרים לא היו מעזים לאמרום". לאחר מכן ניצל את ההזדמנות לבקר את שותפיו לממשלה. "כמובן, קל לשבת כאן סביב לשולחן זה ולהטיל אשמה על מספר אנשים מצומצם, על אלה שלחמו".

השר שפירא: "היועץ המשפטי אמנם נתן דין וחשבון ממה שסיפרו לו, אבל זה אינו מתפקידו. לדעתי, הדבר היחיד שאפשר עוד לעשותו, הוא לבחור מטעם הממשלה בוועדה ציבורית שתחקור את העניין ותיכנס לפרטי פרטיו. אבל אם מחפים על מעשים אלו, האשמה היא בממשלה כולה אם אינה מביאה את העבריינים לדין".

רמז: "מעשים אלו מוציאים אותנו מגדר של יהודים ומגדר של בני אדם בכלל. דווקא

השר משה חיים שפירא: "המצב הוא בבחינת מגפה. היום שמעה הוועדה עד אחד, ואני כבשתי פני בקרקע, בושתי ונכלמתי. אם כזה המצב, אני יודע מצד מי צפויה סכנה למדינה – מצד הערבים או מצד עצמנו. אם לא יחול המפנה, הרי מערערים אנו בידינו את הבסיס המוסרי של הממשלה"

תושבים ערבים נמלטים
מהגליל ללבנון. עדויות
שבעל פה שפכו אור נוסף על
האירועים שתוארו בארכיונים

צילום: Fred Cszasznik

ונשפטו על פשעים מימי המלחמה, קיבלו לכסוף פטור מעונש. בפברואר 1949 ניתנה חנינה כללית רטרואקטיבית לפשעים שאירעו בזמן המערכה. כאן המקום לציין שמעשי הטבח התרחשו בימים שבהם התהוותה מערכת השיפוט הצה"לית. אולי מסיבה זו נטמעה בצבא תרבות ארגונית שמקלה בהרג פלסטינים בנסיבות מבצעיות.

מכל מקום, נראה שהציבור הרחב לא הוטרד מהעניין. כשמרטיין בובר נדרש לכך, הוא כינה את הלך הרוח ששלט אז בחברה היהודית "פסי-כוזה של מלחמה".

חצי שנה לאחר החנינה הכללית הופיע יו"ר הכנסת הראשון, יוסף שפרינצק, בפני ועדת החוץ והביטחון. בוועדה הזכירו שתי ידיעות שהופיעו באותו היום בעיתון, שסימלו את היחס למעשי הרצח במלחמה. ידיעה אחת דיווחה על קציני שבעת הקרבות נתן פקודה לרצוח ארבעה פצועים. הידיעה השנייה דיווחה על אדם שמכר ציוד צבאי גנוב.

הראשון קיבל שישה חודשי מאסר, בעוד השני קיבל שלוש שנות מאסר. לשפרינצק, בכל אופן, לא היו אשליות. "אנחנו רחוקים מהומניזם", אמר לחברי הוועדה. "הננו ככל הגויים".

אי אפשר להגיע לחקר האמת, לא בצפון ולא בדרום. הוא הוסיף כי בנגב "נעשו מעשים לא פחות מועזים ממעשי הגליל".

קוד השתיקה סייע לאלה שביקשו לטאטא את הפשעים ולהימנע מחקירות וכתבי אישום. ובאמת, שמואל להיס, מפקד הפלוגה מהטבח בחולא, היה מהבודדים שהואשמו ברצח במלחמת העצמאות. אפילו הטבח בדווימה, שהביא לחקירה פנימית בצה"ל שפרטיה עדיין חסויים, לא גרר כתבי אישום.

על עוצמת החיפוי בצבא אפשר ללמוד מסיפורו של יוסף שיאל, חייל בפלוגה של להיס שהעיד במשפט נגד מפקדו לשעבר. בחיבורו האוטוביוגרפי "שמונים השנים הראשונות בחיי" כתב שיאל את הדברים הבאים: "לאחר מתן פסק הדין של המשפט עברתי זמן מה זמנים קשים. היו תופסים אותי בבתי קפה ומקומות שונים בעיר והיו מרכיצים לי מכות. פיתחתי מנהג ללכת עם אקדה בכיס. את האקדה מצאתי בשעתו בבית נטוש בעכו. כולם ידעו שאני צלף, והיה לי שקט זמן מה. המשטרה הודיעה לאבי שיש תכנון לחטוף אותי מהבית, ואני הסתתרת בביתו של חבר".

גם המעטים שלא נהנו משתיקה וחיפוי,

בעניינים חמורים אלו שתקנו עד היום. עלינו למצוא את הדרך כיצד להפסיק מעשים אלו, אבל אין להשתיק את המצפון בהטלת כל חומרת האשמה על בחורים שנגררו על ידי מעשים שנעשו קודם לכן".

בנטוב: "אנשים מתרגלים לעובדה של היחס הדעת ומתחילים להבין: לית דין ולית דייין".

***

לאורך ישיבות הממשלה מוזכר כמה פעמים קוד השתיקה בקרב חיילים בעניין פשעי המלחמה. השר שפירא סיפר כי "עובדה היא, שהחיילים חוששים להעיד. שאלתי חייל אחד אם יהיה מוכן להופיע בפני הוועדה. הוא ביקש שלא אוכיר שמו, שאשכח שדיבר עמי ואראה אותו כאיש שאינו יודע כלום".

גם בן-גוריון התייחס לקושי לפרוץ את מעגל השתיקה: "בנוגע לגליל נתפרסמו כמה דברים. לא כל השמועות מתאימות לעובדות. נתבררו כמה דברים. מה שקרה בדווימה אי אפשר לברר. יש חיפוי. עניין החיפוי הוא רציני ביותר. הטלתי על חבר אחד לעשות בירור בעניין מסוים ונעש תה כנגדו פעולה מאורגנת, שלא יעשה את הכי רור. היה עליו לחץ גדול". בן-גוריון פסק כי

השר אהרון ציזלינג: "לא יכולתי לישון כל הלילה. נעשה דבר הפוגע בנשמתי, בנשמת ביתי ובנשמת כולנו כאן. לא יכולתי לתאר לי מאין באנו ולאן אנו הולכים. יודעני שאין זה מקרה, אלא דבר הקובע את רמות החיים של האומה. עבירה גוררת עבירה ועניין זה נעשה טבע שני של האדם"

